**Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова**

**Національний університет біоресурсів
і природокористування України**

**Національна наукова сільськогосподарська бібліотека
Національної академії аграрних наук України**

ISSN 2307-3179 (Print)

ВІСНИК АГРАРНОЇ ІСТОРІЇ

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

Випуск 35-38

Київ – 2021

В І С Н И К
А Г Р А Р Н О Ї
І С Т О Р І Ї

35-38'2021

Науковий журнал

Редакційна колегія:

М.А. Журба (*головний редактор*),
В.А. Вергунов, В.О. Доценко,
М.П. Жолоб, І.А. Коляда, С.С. Падалка,
С. Самуілова, В. Сукарєв

B U L L E T I N O F
A G R A R I A N
H I S T O R Y

Editorial Board Members:

Zhurba M. (*Editor-in-chief*),
Dotsenko V., Koliada I.,
Padalka S., Samuilova S., Sukarev V.,
Vergunov V., Zholob M.

35-38'2021

Scientific journal

УДК 94:63(100)
В 53
DOI: 10.31392/VAH-2021.35-38

Засновники:

– Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
– Національний університет біоресурсів і природокористування України
– Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН України

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 19525 – 9325 Р від 13.11.2012 р.

Журнал індексується в міжнародній наукометричній базі Google Scholar

Офіційна інтернет-сторінка видання:
https://agrarian-history.com.ua

Макетування та верстка:
С. Живора
Комп'ютерний набір:
О. Кропивко, Л. Лановюк
Оформлення обкладинки
А. Мельник
Адреса редколегії:

03037, м. Київ,
вул. Освіти, 6, каб. 16
тел.: (044) 520-12-05;
e-mail: zholobb@gmail.com

Друкується за рішенням:

Вченої ради історико-філософського факультету
НПУ ім. М.П. Драгоманова
(протокол № 5 від 22.12.2021)

Підп. до друку 24.12.2021
Формат 70 х 108 1/16.
Папір офсет. Друк. різогр.
Ум. друк. арк. 6,8
Наклад 100 прим.

Друк: ТОВ «ТВОРИ»

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, імен та інших відомостей.

https://doi.org/10.31392/VAH-2021.35-38.05
УДК 94:378.091.3[477]«194-196»

ОСВІТНЬО-ГУМАНІТАРНА ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ У 40 – 60-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

Шкурко Іван Іванович
кандидат педагогічних наук, професор кафедри теорії та історії педагогіки,
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, м. Київ
e-mail: shkurko1941@gmail.com
https://orcid.org/0000-0002-1476-383X

Анотація. *У статті проаналізовано досвід і актуальні ідеї освітньо-гуманітарної підготовки студентів закладів вищої освіти України, опрацьовано великий масив архівних матеріалів, введено в науковий обіг понад 12 раніше не описаних документів. Показано організацію та реорганізацію форм та методів освітньо-гуманітарної підготовки студентів у 1940 – 1960-х роках. На основі документів виявлених автором статті у фонді р-346 Державного архіву м. Києва, фонду 1 Центрального державного архіву громадських об'єднань України, опублікованих наукових досліджень в журналах, книгах, і монографіях проілюстровано високу соціальну активність українського студентства по відбудові об'єктів народного господарства і культури України, зруйнованих нацистськими загарбниками. Зокрема показано активну участь студентів Харкова, Київського державного педагогічного інституту ім. О.М. Горького, Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка, Запорізького педагогічного інституту, інших вишів України, які систематично апробовували нові форми соціально-педагогічної роботи, встановлювали тісні контакти колективів вишів з виробництвом – заводами, фабриками, підприємствами, колгоспами. Акцентовано також увагу на освітньо-гуманітарних ініціативах студентів, які безпосередньо пов'язані з профілем їх майбутньої професії: створенні в період літніх канікул таборів праці і відпочинку на базі колгоспів і радгоспів, праці на будівництві закладів середньої освіти і дитячих дошкільних установ, зерносховищ, гуртожитків тощо.*

Ключові слова: *вища освіта, реформи, європейські стандарти, майбутній кваліфікований фахівець, самоосвіта, соціальна активність, освітньо-гуманітарна підготовка.*

Постановка проблеми. Автору даного дослідження досить часто доводиться чути від колег-викладачів, а також небайдужих студентів ідею про те, що з метою поліпшення навчально-виховного процесу в закладах вищої освіти України доцільно глибоко проінвентаризувати й осмислити історичний аспект соціальної і гуманітарної підготовки студентів, зокрема у 40 – 60-х роках ХХ століття.

Зважаючи на актуальність заявленої теми і водночас поверхневий характер її вивчення, вважаємо, що дослідження змісту і форм організації навчально-виховного процесу в закладах вищої освіти України в зазначений період, а також його практичне моделювання, нині є пріоритетним науковим завданням.

Мета: проаналізувати маловідомі, не включені дослідниками в науковий обіг документи Державного архіву м. Києва, Центрального державного архіву громадських об'єднань України, а також фактографічні ідеї з проблем освітньо-

гуманітарної підготовки студентів у 1940 – 1960-х роках, які допоможуть сконструювати функціональну модель організації навчально-виховного процесу в закладах вищої освіти України.

Історіографічний огляд. Проблеми навчально-виховного процесу в закладах вищої освіти України досліджувало немало авторитетних науковців, причому не тільки українських, а й вчених з близького і далекого зарубіжжя. Зокрема, американський професор Д. Рой, ще наприкінці ХХ століття, викладаючи в Києво-Могилянській академії дисципліни, які стосуються людської поведінки, – антропологію, психологію, соціологію, стверджував, що в університетах і академіях України студенти мають надзвичайно високий рівень підготовки: «Вони розмовляють англійською, а це показує високий клас українського суспільства. Українські студенти виявляють неабияку зацікавленість до ролі Америки у світі, на відміну від американських, яких, звичайно, мало цікавить те, що відбувається за межами США. І якщо запитати американського студента, де знаходиться Україна, він не відповість. Українські студенти, – зазначає далі професор Д. Рой, – виявляють більше поваги до професорів. Одна з найпомітніших змін в Україні, – вважає вчений, – це американізація суспільства, що викликало у нього тривогу». Відомий американський професор переконаний, що не треба використовувати Америку як модель. «Америка, звичайно, гарна країна, але треба мати власний шлях» [Коваленко, 1996].

Окремі аспекти дослідження окреслено в останніх наукових публікаціях Р.Л. Ралко. Тема поглиблено вивчається на кафедрі теорії та історії педагогіки НПУ імені М.П. Драгоманова. Проте у прорефернованих нами роботах (початку ХХІ століття) зміст соціальної і гуманітарної підготовки студентів у 1940 – 1960-х роках майже не виокремлюється, а якщо і розглядається, то побіжно.

Виклад основного матеріалу. Автор статті, працюючи понад 55 років у закладах вищої педагогічної освіти України, а також у Державній Академії керівних кадрів освіти, Академії муніципального управління України, Вищій педагогічній школі ім. Клари Цеткін (Лейпциг, Німецька Демократична республіка), Вищому педагогічному інституті ім. Фелікса Варели (провінція Вілья Клара, Санта Клара), Вищому професійно-технічному інституті (Гавана, Республіка Куба), інших вишах, прийшов до висновку, що досвід організації навчально-виховного процесу у найкращих вишах світу лінійно перенести в практику закладів вищої освіти України не є реальним – інші економічні умови, традиції, ментальність тощо. З цього приводу є повчальне роз'яснення великого українського педагога К.Д. Ушинського. «Як би не захопились ми німецькою системою, – писав він, – як би не заволоділа вона нашим мисленням, ми ніколи не перенесемо її в наш характер і в наше життя… Нехай Німеччина, як знає, сама кінчає зі своєю хитрою обдуманою педагогікою, якщо вона вже відслужила їй свою службу, а нам не потрібні ні її хвороби, ні її ліки» [Ушинський, 1954, с. 95].

У той же час, автор даної статті запозичує у К.Д. Ушинського тезу про доцільність у практичній роботі зі школярами і студентами використовувати, перш за все, саму ідею, думку, виведену з педагогічного досвіду, реалізуючи її зважено, розумно з опорою на власну самобутність і культуру рідного народу, нації. Саме це «дає змогу повною мірою реалізувати провідний філософський принцип сучасної педагогіки та шкільництва – зберегти й примножити в природі природне, а

в людині – людське, здатність бути самим собою, неповторним оригіналом як в індивідуальному, так і сукупному спільнонаціональному виявах» [Стельмахович, 1996].

З огляду на сказане, проведене історико-педагогічне дослідження про ексклюзивний досвід закладів вищої освіти України щодо організації і реалізації форм і методів освітньо-гуманітарної підготовки студентів у 1940 – 1960-х роках XX століття. Автор статті подібних аналогів системи соціально-морального виховання майбутніх спеціалістів у світі не виявив.

Хронологічні межі дослідження – період надзвичайно складний, суперечливий, трагічний. Підтвердженням цього є виявлені нами в Державному архіві м. Києва матеріали, що свідчать про діяльність Київського державного педагогічного інституту ім. О.М. Горького. Наведемо короткий зміст деяких із них. «Студенту III курсу історичного факультету виключено з інституту за антирадянську поведінку, що виявлялась у розмовах про дискредитацію постанови РНК СРСР "Про встановлення плати за навчання у старших класах середніх шкіл та у вищих учбових закладах, а також про встановлення нового порядку призначення стипендій"» (мається на увазі постанова РНК СРСР від 2 жовтня 1940 р. [ДАК, ф. р-346, оп. 2, спр. 8, арк. 225]. В іншому документі «Про план роботи КДПІ ім. Горького по підготовці до нового навчального року (1944 – 1945 н. р.)» читаємо: «Для обробітку підсобного господарства визначити бригаду із 40 чоловік учительського інституту; провести другу просапку картоплі і прориву буряків, а також підгортання картоплі; організувати харчування на полі та збудувати курінь-табір; купити коні – 2 і 2 вози; відремонтувати автомобіль і заготовити 900 м^3 лісу; виділити на заготівлю лісу студентів мовно-літературного факультету [ДАК, ф. р-346, оп. 2, спр. 21, арк. 10]. Наведемо зміст ще одного джерела, який проливає світло на ті надзвичайно складні умови, в яких проводився освітній процес у період Другої світової війни. «КДПІ ім. М. Горького, – звертався директор інституту у відділ вищої школи ЦК КП(б)У, – стоїть перед фактом зриву навчального процесу у зв'язку з відсутністю меблів. 70-80% студентів позбавлені місця сидіння і можливості фіксації лекцій, які читаються професорами і доцентами. Інститут не має ресурсної бази обладнати аудиторії також і через відсутність будівельного матеріалу та інструментарію. Нам відомо, – зазначає в листі директор інституту, – що в парках і садах міста Києва знаходиться багато садових лавок, що не експлуатуються у зимовий період. Тому просимо вашої санкції тимчасово (лише у зимовий період) дозволити користуватись садовими лавками Києва в кількості 150 штук. Просимо також виготовити 200 штук партоподібних лавок на фабриці ім. Боженка. КДПІ ім. О.М. Горького зобов'язується компенсувати ці витрати частково грошима, а також працею майбутніх учителів» [ДАК, ф. р-346, оп. 2, спр. 21, арк. 15].

Слід зазначити, що дирекції вишів, зокрема Київського державного педагогічного інституту ім. О.М. Горького, звертались за підтримкою та допомогою не тільки до владних і партійних органів, а й до керівників різних військових формувань. Це підтверджує виявлений нами у фонді р-346 Державного архіву м. Києва лист такого змісту: «Командуючому військами 1-го Українського фронту Маршалу Радянського Союзу Конєву, начальнику штабу 1-го українського фронту. Ми професорсько-викладацький склад і студентський колектив Київського державного педагогічного інституту ім. О.М. Горького робимо все від нас можливе,

щоб допомогти Червоній Армії скоріше розгромити німецьких загарбників. У надзвичайно складних умовах суворої зими нами відновлено педагогічний інститут. Зібрали 72 тисячі карбованців на будівництво танкової колони і отримали за це подяку від Верховного Головнокомандуючого. Крім того, взяли шефство над штабом 1-го Українського фронту, зібрали і відправили 300 томів художньої літератури і ще надсилаємо 200 томів. Водночас, просимо командування 1-го Українського Фронту виділити педагогічному інституту один або два автомобілі для нагальних потреб нашого інституту» [ДАК, ф. р-346, оп. 2, спр. 21, арк. 11].

Дослідження показало, що у 1940-х роках студентська молодь не тільки на фронті, а й у тилу здійснювала свій посильний внесок у розгром нацистської армії: шефствувала над дитячими будинками, закладами загальної середньої освіти, сім'ями воїнів, що загинули на фронті, брала участь у всенародному русі за збір коштів у фонд оборони.

Починаючи з жовтня-листопада 1943 року, частина вишів системи Наркомосу УРСР частково відновилась і розпочала організацію навчально-виховного процесу. Зокрема, Харківський державний університет ім. О. Горького, Харківський педагогічний інститут з відділами учительського інституту, Харківський педагогічний інститут іноземних мов з відділами учительського, Полтавський педагогічний інститут з відділами учительського, Сумський педагогічний інститут, Ворошиловградський педагогічний інститут з відділами учительського, Старобільський учительський інститут, Конотопський учительський інститут [ЦДАГО України, ф. 1, оп. 73, спр. 7, арк. 19].

Пізніше, а саме у грудні 1943 року відновили свою роботу і приступили до занять у січні 1944 року університети: Сталінський, Мелітопольський, Запорізький (усі довоєнні приміщення інституту були зірвані і спалені окупантами); учительські інститути: Київський, Дніпропетровський, Артемівський, Осипенківський, Слов'янський [ЦДАГО України, ф. 1, оп. 73, спр. 7, арк. 20].

В Україні розпочалася велика різноманітна робота по відбудові об'єктів народного господарства і культури республіки зруйнованих нацистськими загарбниками. Активну участь у проведенні всенародної кампанії по відбудові брала студентська молодь. Зокрема, студенти Харкова відпрацювали на відновленні міста 10 тисяч годин [ЦДАГО України, ф. 7, оп. 6, спр. 2209, арк. 18]. Студенти Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка відпрацювали на відбудові свого навчального закладу біля 15 тисяч годин [ЦДАГО України, ф. 7, оп. 70, спр. 1104, арк. 23]. Майбутні учителі-студенти Київського педагогічного інституту ім. О.М. Горького на відбудові Хрещатику за два виходи виконали роботи обсягом понад 300 м^3, а всього тільки протягом 1944 р. колектив цього вишу виконав у позанавчальний час навантажувальні і розвантажувальні роботи в обсязі понад 1700 м^3. В архівах нами виявлено документи, що засвідчують роботу колективу студентів і викладачів Запорізького педагогічного інституту щодо введення до експлуатації Дніпровської гідроелектростанції. Щоденно тут працювали 120-150 студентів. Близько 100 недільників у 1944 – 1945 навчальному році організували студенти Полтавського педагогічного інституту: відбудовували підприємства і організації, розчищали території Полтави, загалом відпрацювали 78680 людино-днів, в тому числі на відбудові прядильно-трикотажного комбінату, міської електростанції. У подальші роки в закладах вищої освіти України виникають нові,

раніше не апробовані форми соціально-педагогічної роботи, встановлюються більш тісні контакти колективів вишів з виробництвом – заводами, фабриками, підприємствами, колгоспами. Проілюструємо сказане виявленими нами документами із фондів Державного архіву громадських об'єднань України. У них зафіксовано, що влітку 1958 року 59740 студентів вишів працювали на збиранні врожаю кукурудзи в колгоспах і радгоспах України [ЦДАГО України, ф. 1, оп. 71, спр. 224, арк. 46]. Окрім завдань по збиранню врожаю, студенти, як правило, в неробочі дні налагоджували клубну роботу в селах, організовували спортивні заходи, займалися художньою самодіяльністю, а також надавали допомогу в будівництві громадських споруд тощо [ЦДАГО України, ф. 1, оп. 71, спр. 224, арк. 47]. Зусиллями студентів тільки в 1958 році обладнано 25 оздоровчо-спортивних таборів, 2 стадіони, 32 волейбольних майданчики.

Практикувалося самообслуговування гуртожитків, навчальних приміщень вишів тощо [ЦДАГО України, ф. 1, оп. 71, спр. 224, арк. 48]. Зокрема в Київському педагогічному інституті ім. О.М. Горького в кінці 1958 року з ініціативи студентів фізико-математичного факультету в гуртожитках запроваджувалося самообслуговування. Дещо пізніше отриманий досвід став у нагоді в навчальних корпусах.

Виявлені нами архівні документи свідчать, що така ініціатива майбутніх учителів сприяла не лише покращенню санітарно-гігієнічного стану в гуртожитках та навчальних приміщеннях, а й мала помітне виховне значення – переважна більшість студентів стала бережливо ставитись до державного майна, поважати працю інших, дотримуватись чистоти і порядку в аудиторіях, кімнатах у гуртожитках, місцях загального користування.

В Ужгородському університеті у цей період створювались так звані трудові бригади. Саме така форма організації суспільно-корисної праці стимулювала студентів до активної роботи по збиранню хліба на полях області, будівництва гуртожитків, впорядкування вулиць обласного центру Закарпаття. Як результат, кожен студент Закарпатського вишу в середньому відпрацював 140 робочих годин за 1957 рік [ЦДАГО України, ф. 1, оп. 71, спр. 224, арк. 49]. За підсумком республіканського огляду (березень 1959 рік) суспільно-корисної праці студентів України виявилось, що майбутні спеціалісти відпрацювали протягом 1958 року 15 мільйонів людино-годин. Праця молоді за вказаний період еквівалентна 50 мільйонам крб. (за цінами 1959 р.). Водночас студенти виробили за вказаний період 4,5 мільйони трудоднів у колгоспах республіки, своїми руками збудували 15 навчальних корпусів, 6 гуртожитків, 48 майстерень та лабораторій, 13 стадіонів, 5 спортзалів, 100 спортивних майданчиків, посадили 36 парків, 300 тисяч декоративних і фруктових дерев [ЦДАГО України, ф. 1, оп. 71, спр. 224, арк. 53].

На початку 1960-х років у закладах вищої освіти України, наприклад у Київському державному університеті ім. Т.Г. Шевченка, встановилась нова традиція – кожна академічна група підтримувала постійний, тісний зв'язок з окремими бригадами, дільницями підприємств, будов, колгоспами, радгоспами тощо. Спільно проводились вечори відпочинку, диспути, теоретичні і практичні конференції, практикувалась також добровільна праця студентів і виробничників у вільні від роботи дні – суботу і неділю. Зокрема, студенти біологічного факультету Київському державному університеті ім. Т.Г. Шевченка тісно співпрацювали,

дружили з молоддю Київського заводу «Медпрепарат». Протягом багатьох років тісно взаємодіяли студенти історико-філософського факультету і молодь трикотажної фабрики ім. Рози Люксембург у Києві. На початку 1960-х років університетські активісти, молодь з активною громадською позицією та ініціативністю на громадських засадах організовувала різноманітні навчальні курси для підготовки робітничої молоді до вступу на навчання в університети та інститути республіки (робфаки): працювали на заводі «Ленінська кузня», «Арсенал», «Точелектроприлад», «Медпрепарат» та інших. Про ефективність таких курсів свідчить, наприклад те, що в 1960 – 1961 навчальному році із 183 молодих робітників заводу «Ленінська кузня» – слухачів курсів, понад 160 стали студентами відомих вишів Києва [Швець, 1963, с. 89-97].

На наш погляд, повчальним також є досвід організації громадських курсів підготовки робітничої молоді до вступу у виші, накопичений у Дніпропетровському університеті, де на початковому етапі навчалось 150 слухачів, а 1 вересня 1960 року 100 із них стали студентами. Зрозуміло, що така висока якість громадських курсів високо підносила їх авторитет, сприяла тому, що кількість бажаючих бути їх слухачами уже у вересні 1960 року досягнула 2000 працюючих. Не випадково робфаки набули популярності в республіці. Вони успішно функціонували в Донецькому, Горлівському, а також інших педагогічних інститутах України [Скаба, 1962, с. 6-11].

Життя показало, що такі і подібні форми взаємодії студентських і виробничих колективів допомагають, перш за все, керівникам заводів, фабрик, різних сільськогосподарських підприємств підтримувати тісний контакт із колишніми працівниками, мати інформацію про те, як навчаються студенти, які не так давно працювали на виробництві, інші дані.

Автор статті, як безпосередній свідок і активний учасник багатьох ініціатив 1960 – 1961 років, стверджує, що переважна більшість ровесників-студентів Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка, Київського інженерно-будівельного інституту, Інституту легкої промисловості, Київського державного педагогічного інституту ім. О.М. Горького у вільний від навчання час працювали за профілем своєї майбутньої спеціальності на будівництві промислових підприємств, закладів загальної середньої освіти і дитячих дошкільних установ, тваринницьких комплексів, зерносховищ, гуртожитків, брали активну участь в електрифікації і радіофікації колгоспів і радгоспів тощо. Зокрема, студенти Дніпропетровська працювали в 1961 році на будівництві Дніпропетровського шинного заводу, брали активну участь у спорудженні цеху шарикопідшипникових труб на заводі ім. Карла Лібкнехта. Студенти вищих навчальних закладів Харкова, Дніпропетровська, Києва, Одеси, Львова протягом літніх канікул набували досвіду створення таборів праці і відпочинку на базі колгоспів і радгоспів. Тільки в Дніпропетровській області за 1962 рік було організовано 12 таких таборів, де понад 2 тисячі студентів поєднували відпочинок із суспільно-корисною працею. Чотири тисячі випускників Харківських вишів частину літніх канікул провели в таборах, створених на базі колгоспів, радгоспів і великих будівельних комплексів Харківської області.

Зазначене вище свідчить про те, що розумна компетентнісна організація праці майбутніх спеціалістів ще під час їх навчання у вишах може сприяти трудовому

загартуванню студентів, а також надати ґрунтовну підготовку до практичної роботи за своєю спеціальністю.

У досліджуваний період, починаючи з 1963 року, особливо відчутний вплив на діяльність вишів, зокрема з питань, пов'язаних з їх комплектуванням, проявляла громадськість. Підприємствам, колгоспам і радгоспам дозволялось, зокрема, готувати за свої кошти необхідну для них кількість кваліфікованих спеціалістів. Уже в цей період у вишах УРСР здобували вищу освіту понад 25 тисяч стипендіатів-виробничників, які щорічно звітувались перед трудовими колективами, що їх рекомендували на навчання.

Висновки. Проведене нами дослідження свідчить про те, що у 1940 – 1960-і роки студентська молодь більшості вишів України брала активну участь у відбудові народного господарства, в тому числі інститутів й університетів України. У ці роки встановлювались більш тісні контакти студентських колективів з виробництвом, створювались громадські курси, які готували робітничу молодь до навчання у вишах, табори праці і відпочинку на базі колгоспів і радгоспів тощо. Прикро, але багато цінного і змістовного досвіду, набутого і вистражданого вишами України, сьогодні, на жаль, не аналізується та не узагальнюється і майже не впроваджується у зміст роботи вітчизняних закладів вищої освіти зразка XXI століття.

Список використаних джерел та літератури

Державний архів м. Києва (ДАК).

Коваленко О., 1996. Професор Дональд Рой: «Інтелектуальний рівень українських студентів вищий від американських…», *Освіта України, 13.*

Скаба А. Д., 1962. Вуз и его воспитанники, *Вестник высшей школы, 12,* 6-11.

Стельмахович М., 1996. Школа українського ренесансу, *Освіта, 14 серпня.*

Ушинський К. Д., 1954. *Твори,* т. 1, 449 с.

Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАВО України).

Швець И. Т., 1963. Воспитание будущих специалистов, *Вестник высшей школы, 5,* 89-97.

References

Derzhavnyi arkhiv m. Kyieva (DAK) [State Archives of Kyiv (SAK)].

Kovalenko O., 1996. Profesor Donald Roi: "Intelektualnyi riven ukrainskykh studentiv vyshchyi vid amerykanskykh…" [Professor Donald Roy: "The intellectual level of Ukrainian students is higher than American…"], *Osvita Ukrainy, № 13.* [in Ukrainian].

Shvec' I. T., 1963. Vospitanie budushchih specialistov [Education of future specialists], *Vestnik vysshej shkoly, 5,* 89-97. [in Russian].

Skaba A. D., 1962. Vuz i ego vospitanniki [University and its students], *Vestnik vysshej shkoly, 12,* 6-11. [in Russian].

Stelmakhovych M., 1996. Shkola ukrainskoho renesansu [School of the Ukrainian Renaissance], *Osvita, 14 serpnia.* [in Ukrainian].

Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh ob'iednan Ukrainy (TsDAVO Ukrainy) [Central State Archive of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine (CSASB of Ukraine)].

Ushynskyi K. D., 1954. *Tvory [Writings],* vol. 1, 449 p. [in Ukrainian].

EDUCATIONAL AND HUMANITARIAN TRAINING OF STUDENTS IN THE 40S – 60S OF THE XX CENTURY

Ivan Shkurko
Candidate of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of Theory and History of Pedagogy, National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv

Abstract. *The article analyzes the experience and current ideas of educational and humanitarian training of students of higher education institutions of Ukraine, elaborates a large array of archival materials, introduced into scientific circulation more than 12 previously not described documents. The organization and reorganization of forms and methods of educational and humanitarian training of students in the 1940s – 1960s are shown. Based on the documents found by the author of the article in the fund r-346 of the State Archives of Kyiv, Fund 1 of the Central State Archives of Public Associations of Ukraine, published research in journals, books and monographs illustrated high social activity of Ukrainian students in the reconstruction of economic facilities and culture of Ukraine, destroyed by Nazi invaders. In particular, the active participation of students from Kharkiv, Kyiv State Pedagogical Institute named after O.M. Gorky, Taras Shevchenko Kyiv State University, Zaporizhzhya Pedagogical Institute, other universities of Ukraine, which systematically tested new forms of sociopedagogical work, established close contacts of university teams with production – factories, plants, enterprises, collective farms is shown. Emphasis is also placed on educational and humanitarian initiatives of students, which are directly related to the profile of their future profession: created during the summer holidays labor and recreation camps on the basis of collective and state farms, worked on the construction of secondary education and preschools, granaries, dormitories etc.*

Key words: *higher education, reforms, European standards, future qualified specialist, self-education, social activity, educational-humanitarian training.*